

Kriz ve Kâr Oranlarındaki Düşme Eğilimi

E. Ahmet Tonak

eatonak@gmail.com

Emekçi Hareket Partisi (EHP)

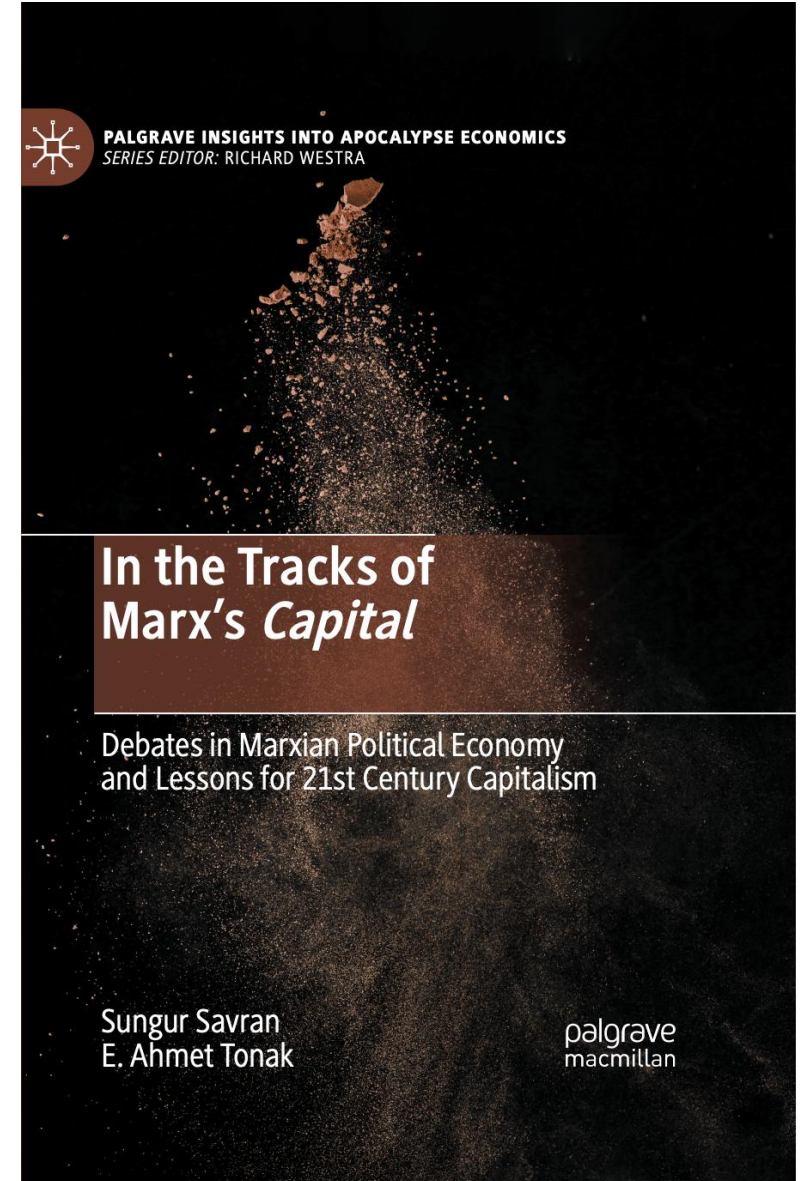
Alternatif Bir Ekonomi Programı Sempozyumu

Maltepe / Yılmaz Mızrak Kültür Merkezi

20 Aralık Cumartesi

Ekim, 2023

Temmuz, 2024

1. Giriş; neden *depresyon*?
2. *Kâr Oranlarındaki Düşme Eğilimi* dışındaki diğer Marksist açıklamalar

Kâr Sıkışması
Tüketim Eksikliği
Sektörler-arası Dengesizlik

3. Günümüz krizinin açıklanışı ve ampirik göstergeleri
4. Günümüzün çelişkisi

Yeni Bir Toplumun Doğum Sancıları

1. Giriş; neden *depresyon*?

Bir *iş döngüsü* veya *durgunluk* değil, kısa bir durgunluk veya düşüş dönemi de değil;

Piyasa güçleri veya hükümet politikaları ayarlamaları ile yönetilemez;

Aksine, çok daha uzun, bazen birkaç on yıl; genellikle yalnızca ekonomik alanda değil aynı zamanda politik, ideolojik ve hatta askeri alanlarda da radikal sarsıntılar yaşanır;

Uzun Buhran: 1873 ve 1896;

Büyük Buhran: 1929 ve 1930'lar boyunca, 1940'larda ABD'de ve 1948'de Avrupa'da toparlanma;

Üçüncü Büyük Buhran: 2008/9 sonrası «küresel mali kriz»; kapitalizmin tarihi çöküşünün bir tezahürü olarak Üçüncü Büyük Buhran

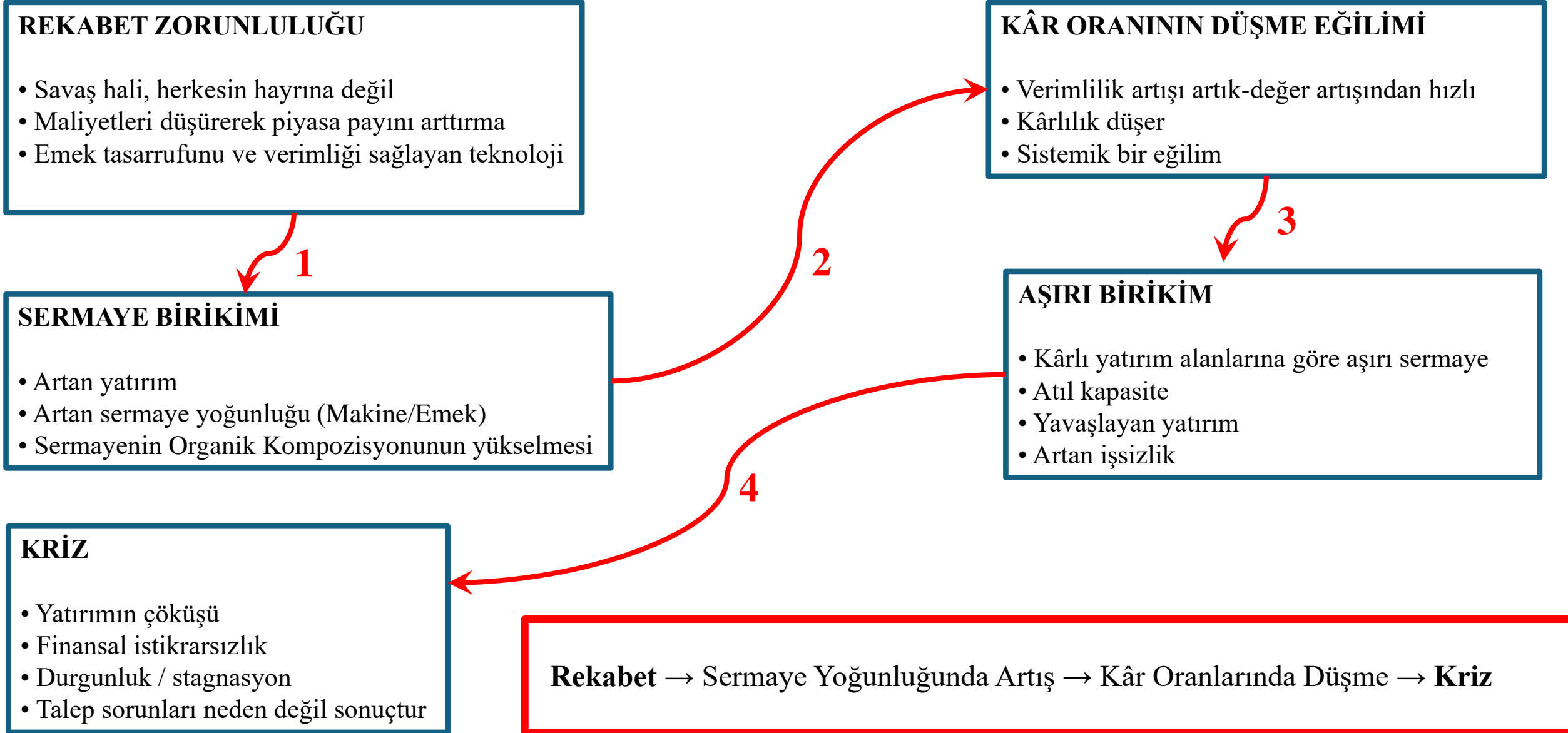
2. Kâr Oranlarındaki Düşme Eğilimi **dışındaki diğer Marksist açıklamalar**

Kâr Sıkışması: Yüksek ücretler → Azalan kâr → Az yatırım → Artan işsizlik

Tüketim Eksikliği: Düşük ücretler → Talep düşmesi → Az yatırım → Artan işsizlik

Sektörler-arası Dengesizlik: Plansızlık → Arz-talep dengesizliği → Az yatırım

3. Günümüz krizinin açıklanışı ve ampirik göstergeleri

Kâr oranı (kâr haddi ya da kârlılık), artık değerın **toplam** sermayeye oranıdır:

$$[r = s / C+v] \rightarrow r = (s/v) / [(C/v) + 1]$$

Değişmez sermaye (C; makine, vb.) *değişir sermayeden*, canlı emekten (v) daha hızlı arttığı ve sadece canlı emek (v) değer yaratabildiği için, payda (SOK = C/v) paydan (s/v) daha hızlı artar ve kâr oranını düşürür.

sermayenin organik
kompozisyonu

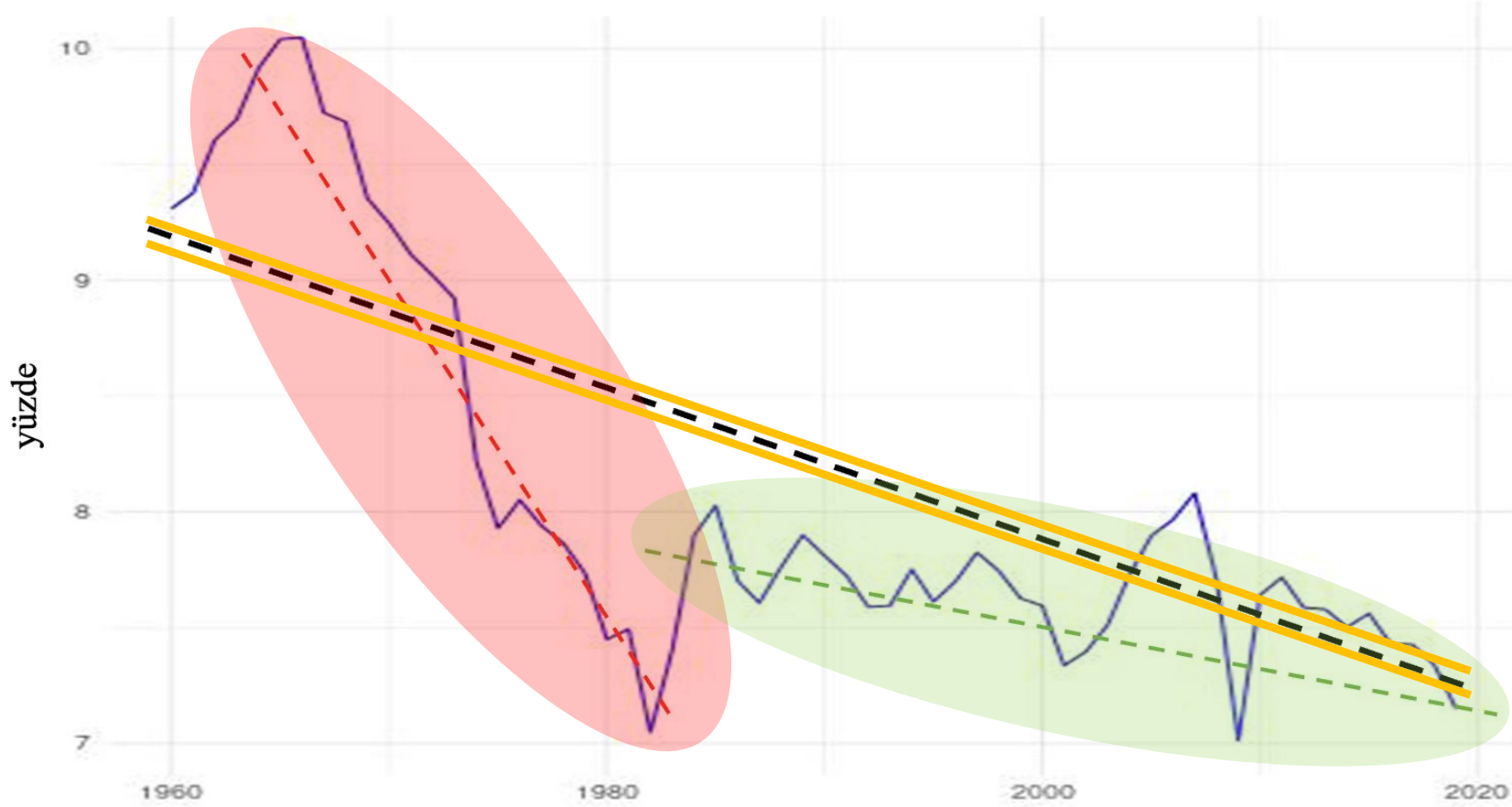
artık değer oranı
ya da sömürü oranı

Düşen kâr oranı yasası eğilimseldir. En önemli karşıt eğilim artan (s/v)'dir.

Bazı ampirik tahminlerde (Basu vd./Roberts), SOK ve (s/v) için benzer/yaklaşık kategoriler kullanılıyor: SOK için çıktı-sermaye oranı, (s/v) için ise kâr payı gibi. Bazı çalışmalar *üretken ve üretken olmayan emek* arasındaki ayrımı dikkate alırken, bazıları almıyor.

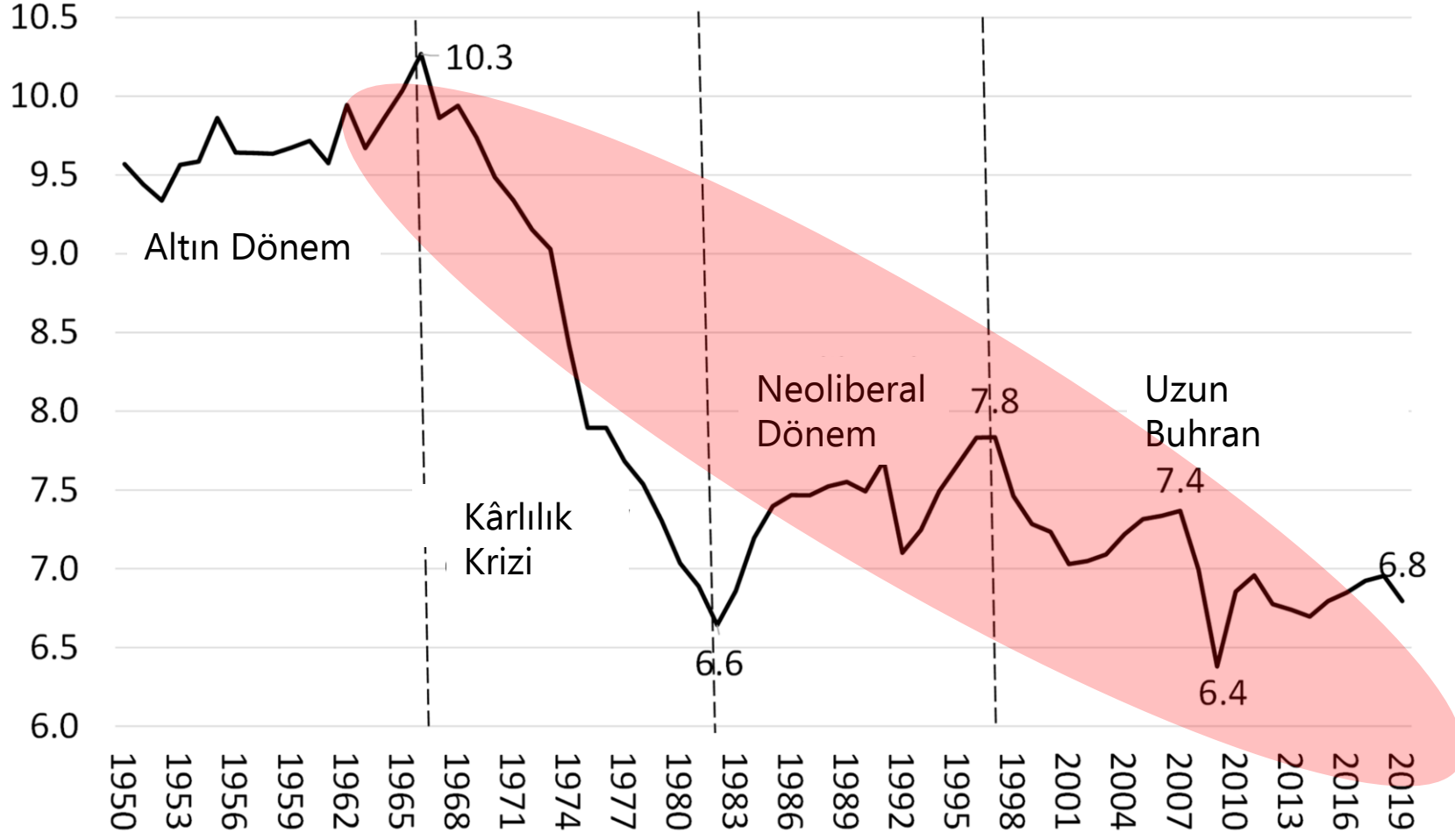
Kimisi sermaye stokunun *geçmiş maliyetini* kullanırken, kimisi *cari maliyeti* kullanır.

Yıllık Küresel Net Kâr Oranı, 1960-2019 EPWT 37 ülke

Basu et al.: Ülke bazında toplanmış dünya kâr oranı serisi, **1960-1980 dönemi için güçlü bir negatif eğilim** ve **1980-2019 dönemi için daha zayıf bir negatif eğilim** göstermekte. Kâr oranının seyrini belirleyen faktörlerin tekil etkilerini ayrıştırdığımızda, dünya kâr oranındaki düşüşün **çıktı-sermaye oranındaki** kaynaklandığını görüyoruz. **Çıktı-sermaye oranı ise yaklaşık olarak sermayenin organik kompozisyonunun tersine tekabül ettiği için** kâr oranındaki düşüşün **organik kompozisyonun artışından kaynaklandığını da söylemiş oluyoruz**

G20 Kâr Oranı %

Roberts, M. 2022, <https://thenextrecession.wordpress.com/2022/01/22/a-world-rate-of-profit-important-new-evidence/>; Bu şekil Penn World Tables 10.0 verilerine dayanmaktadır. Roberts'ın da belirttiği gibi, bu veri tabanı üretken ve üretken olmayan faaliyetler arasında bir ayırım yapmaz. Buradaki oran , yani sermaye stoğunun iç getiri oranı (IRR) adlı değişken Marksist kâr oranının seyrini yaklaşık olarak izleme imkanı verir.

4. Günümüzün çelişkisi; Yeni Bir Toplumun Doğum Sancıları

Komünist Manifesto (1848)

Burjuva **üretim** ve mübadele **ilişkileri**, burjuva **mülkiyet ilişkileri**, o dev **üretim** ve mübadele **araçlarını** peyda etmiş olan modern burjuva toplumu[nun] ... tarihi, modern **üretici güçlerin** modern **üretim ilişkilerine** karşı, burjuvazinin ve onun hâkimiyetinin yaşam koşulları olan **mülkiyet ilişkilerine** karşı isyanının tarihinden başka bir şey değildir.

Ekonomi Politigin Eleştirisine Katkı (1859)

Toplumun maddi **üretici güçleri**, gelişmenin belirli bir aşamasında, mevcut **üretim ilişkileriyle**—ya da ... hukuki terimlerle ifade etmek gerekirse, ... **mülkiyet ilişkileriyle**—çatışmaya [uyuşmazlık içine] girer. Üretici güçleri... [geliştiren] bu ilişkiler, bu noktadan sonra onların önündeki engellere [ayak bağına] dönüşür.

Kapital Cilt I (1867) - 1

Bölüm 24, Kesim 7: Kapitalist Birikimin Tarihsel Eğilimi

Her bir kapitalist, birçok kapitalistin başını yer. Bu **merkezleşme** ya da az sayıda kapitalistin çok sayıda kapitalisti mülksüzleştirmesi ile birlikte, **emek sürecinin el birliğine** dayanan biçimi, **bilimin bilinçli teknik kullanımı**, **toprağın bilinçli biçimde işletilmesi**, **emek araçlarının yalnızca birlikte kullanılabilen emek araçlarına dönüşümü**, **bütün üretim araçlarında, birleşik, toplumsal emeğin üretim araçları** olarak kullanılmaları yoluyla tasarruf sağlanması, **bütün ulusların dünya piyasası** ağına sokulması ve böylece **kapitalizmin uluslararası** bir nitelik kazanması, giderek **büyüyen ölçeklerde** gelişir.

Kapital Cilt I (1867) - 2

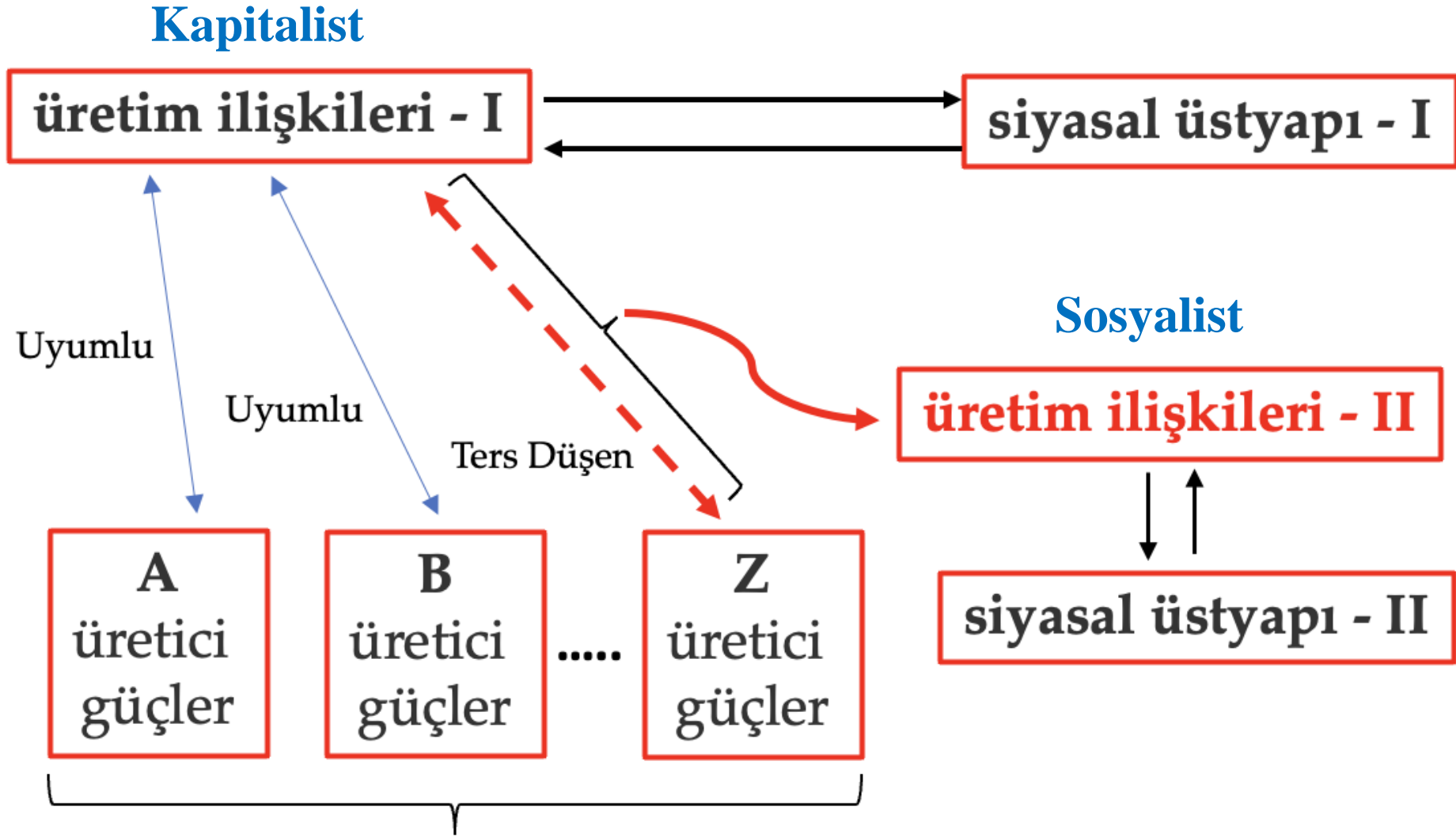
Bölüm 24, Kesim 7: Kapitalist Birikimin Tarihsel Eğilimi

[A]ynı zamanda,, kapitalist üretim sürecinin bizzat kendi mekanizması ile eğitilen, birleşen ve örgütlenen, sayıca gittikçe artan bir sınıfın, işçi sınıfının isyanı da büyür. **Sermaye** tekeli, kendisiyle birlikte ve kendisinin hükmü altında gelişen **üretim tarzının** ayak bağı olur.

Kapital Cilt I (1867) - 3

Bölüm 24, Kesim 7: Kapitalist Birikimin Tarihsel Eğilimi

Üretim araçlarının merkezileşmesi ve emeğin toplumsallaşması, sonunda, bunların **kapitalist kabuklarıyla uyuşamadıkları** bir noktaya ulaşır. **Kabuk** parçalanır. **Kapitalist özel mülkiyetin** saati çalmıştır. Mülksüzleştirilenler mülksüzleştirilir.

Maddi hayatın **üretim tarzı** = Teknoloji?

Marx:

«Üretim araçlarının merkezileşmesi ve emeğin toplumsallaşması, sonunda, bunların **kapitalist kabuklarıyla uyuşamadıkları** bir noktaya ulaşır. **Kabuk parçalanır.»**

Üretim araçlarının ... Doğa/Çevre (kapitalist kabuklar) ile uyuşamadıkları bir noktaya ulaştık. Doğa/Çevre (kabuk) parçalanıyor.

Barbarlık → Ekolojik Çöküş